

Európa és a kínai kihívás

A jelen írás megírásának apropójául szolgáló műhelytalálkozó az *Európa jövője* címet viselte, a jövőről tudományos igényű tanulmányt írni azonban meglehetősen nehéz, így erre ezúttal kísérletet sem teszünk – inkább egyfajta (gondolat)ébresztő írással szeretnénk szolgálni. Ráadásul nem is Európáról lesz szó, hanem arról az entitásról – Kínáról –, amelynek jövője messzemenően meghatározhatja Európa, sőt az Európára épülő egész nyugati civilizáció jövőjét. Hiszen valaminek a sorsát nemcsak saját belső fejleményei alakítják, hanem a környezete – partnerei és versenytársai, barátai és ellenségei – is, márpedig az nehezen lenne tagadható, hogy Kína immár hozzátartozik környezetünkhöz. Kínára azért az entitás szót használtuk, mert hogy Kína micsoda valójában – ország? nemzetállam? birodalom? civilizáció? kultúra? vagy a legújabb divat szerint „civilizációs-állam”?²⁹⁸ –, az vita tárgya, de ez szempontunkból mellékes, mert Kína nagyon is létezik, és nagyon is aktív környezetünk – s ezáltal jövőnk – alakításában. Európával kapcsolatban nem érintjük annak belső viszonyait, hanem a Nyugaton kívüli világban érzékelhető külső hatásáról, befolyásáról, presztízsről, „puha erejéről” ejtünk szót, amely persze visszahat a földrész belső életére is. Hiszen más jellemez egy mások által mintaképként követett és irigyelt, a világban kivételezett helyzetet elfoglaló, önbizalmában külső csodálók által megerősített közösséget, mint egy önmagába zárt, a világ többi része számára irreleváns, a főbb folyamatokból kimaradó vagy azokat csak követő országhalmazt. Mivel civilizációkat érintő kérdésekről lesz szó, jelen írásban gyakran nem Európa, hanem „a Nyugat” szerepel majd, hiszen az az új helyzet, amelyet Kína felemelkedése hozott, nemcsak Európát, hanem az egész nyugati civilizációt érinti, mely utóbbinak Európa természetesen a fő forrása és demográfiailag legfontosabb része.

A fent említett új helyzet kapcsán a fő kérdésem az, hogy fenyegetheti-e Kína a Nyugat globális dominanciáját? Van-e realitása annak, hogy Kína háttérbe szorítja a Nyugatot, és átveszi azt a *trendsetter* szerepet, amelyet az elmúlt két évszázadban Európa – majd részben a belőle kinövő Amerika – játszott az egész világon? Hatással lesz-e ezáltal Kína a Nyugat jövőjére? Véget ér-e a Nyugat világunalmának kora?

Európa puha ereje

Itt nem katonai vagy gazdasági dominanciáról beszélünk, hiszen azzal a minket most érdeklő Európa régen nem rendelkezik, hanem a legtágabb értelemben vett kulturális befolyásról, amelynek része a politikai ideáloktól kezdve a világirodalmi kánonon és a nemzetközi jogrendszeren keresztül a filozófiai terminológiáig minden, ami az emberek életét és gondolkodását meghatározza. E területeken Európa domináns hatalomnak mondható, hiszen például ma az egész Föld nemzetközi kapcsolatait a – valaha Eurázsia egyik félszigetecskéje nyugati felének viszonyait rendező – vesztfáliai rendszer határozza meg; francia, német és angol gondolkodók elvont eszméi

²⁹⁸ Ld. pl. Guang 2014.

szerepelnek a világszervezetek alapokmányaiban; európai típusú általános és középiskolák, a bolognai hagyományokat követő egyetemek működnek világszerte; az ipari forradalom korszakának nyugat-európai mintáit követő tudósok kutatnak új eredmények után Japánban, Dél-Afrikában és Chilében; az Európában létrejött kapitalizmus szabályai és cégtípusai uralják a világgazdaságot. Öt kontinens hangversenyermeiben (ami szintén európai találmány) nyugati klasszikus zenét játszanak, de európai eredetű a film, a vegyi fegyver, a háromrészes öltöny és a parlamenti választás is. Világszerte nyugati szabványokat használunk, a mobiltelefonok frekvenciáitól kezdve a DVD-ken át a HTML kódolásig. A világot uraló popkultúra ma már elsősorban amerikai, de Észak-Amerika kulturálisan nem választható el élesen Európától, és gyökerei egyértelműen az öreg kontinensre vezethetők vissza.

Mindez történelmileg új fejlemény: kétszáz évvel ezelőtt a nyugati világ – illetve a néhány ezer fős gyarmati központok – lakóin kívül, akik az emberiségnek akkor is csak egy töredékét alkották, gyakorlatilag senki nem tudta, hogy mi az a főiskola, szimfónia, emberi jog, nemzet, novella, nadrágtartó, skolasztika, részvénytársaság, süteményes villa, egyenlőség, világos sör, tiszta ész. (Az európai fegyverekkel és kórokozókkal már valamivel többen találkoztak ekkorra, de itt most nem ez a fajta dominancia a téma.) Az azóta eltelt kétszáz évben viszont Európa, illetve utóbb az abból kinövő Egyesült Államok vált a világban a trendek és események alakítójává, a Nyugat határozta meg, hogy mi a követendő, kívánatos, vonzó, divatos, fejlett és korszerű, illetve mi nem az. Ezt a fajta hatalmat nehéz tudományosan meghatározni, nem egzakt fogalomról van szó, az azonban mégiscsak érezhető, hogy bárhol is járunk a világban, a Nyugat valamiféle vonatkoztatási pont – akár követendő példaként, akár legyőzendő ellenségként tekintenek rá, az biztos, hogy sehol sem irreleváns.

Az 1990-es évektől az amerikai eredetű, Joseph Nye nevéhez kötődő „puha erő/hatalom” (*soft power*) elmélet megpróbálta számszerűsíthetővé tenni ezt a fajta nehezen körülírható és mérhető hatalmat.²⁹⁹ Ez végül is – a dolog természetéből adódóan – nem sikerült, azt azonban kevesen tagadják, hogy ilyesfajta puha befolyás létezik, hogy hatalmi tényezőnek tekinthető, és hogy ezen a területen Európa kifejezetten jól áll, lásd az európai értékek, vívmányok és termékek globális elfogadottságát. Puha erővel azonban mások is rendelkezhetnek, és egyáltalán nem biztos, hogy Európa kivételes szerepe örök.

Még nem fordult elő az emberiség történetében, hogy egy civilizáció akkora hatást gyakorolt volna az egész világra, mint a Nyugat az elmúlt évszázadokban. Ennek azonban leginkább technikai okai voltak: globális befolyásra csak az egész világot behálózó közlekedési és kereskedelmi útvonalak kialakulásával – és persze a haderők *actio radius*ának ezt kísérő megnövekedésével – lehetett szert tenni, ezt megelőzően csak regionális civilizációs központok léteztek. Ez utóbbiak azonban a saját térségükben ugyanolyan kulturális dominanciával rendelkeztek, mint amilyen a nyugati kultúra ma globálisan bír. Például Kelet-, Délkelet- és Közép-Ázsiában kétszáz évvel ezelőtt még Kína határozta meg, hogy mi a vonzó, korszerű és kulturált, s természetesen más korszakoknak és más régióknak is megvoltak a maguk uralkodó civilizációs központjai. A nyugati dominancia

²⁹⁹ Részletesebben ld. Nye 2004.

annyiban egyedi, hogy hatása a technikai fejlődésnek köszönhetően – amelynek mindeddig ő maga volt az élharcosa – túlterjeszkedett saját régióján, és globálissá vált.

Itt két kérdés merül fel. Egyrészt: az európai kultúra vajon annak köszönheti hatását, hogy valóban univerzális értékek hordozója – ahogy ezt sokan hinni szeretnék –, vagy annak, hogy egy adott történelmi pillanatban olyan gazdasági teljesítmény és erre épülő katonai erő állt mögötte, amelynek nem lehetett ellenállni? Másrészt: azzal, hogy a nyugati civilizáció megteremtette a globális befolyásszerzés technikai feltételeit, és e feltételeket kihasználva a közelmúltban az egész világon befolyásra tett szert az élet és a gondolkodás legtöbb területén, vajon ezt a domináns pozíciót mindörökre monopolizálta-e? Nem képzelhető-e el, hogy a Nyugat által létrehozott technikai lehetőségekkel idővel egy másik civilizáció is éljen, és – akár a Nyugat kárára is – hasonló befolyásra tegyen szert?

Ha az első kérdésre azt a választ adjuk, hogy a nyugati értékek univerzálisak, s ennek megfelelően az a világ rendje, hogy előbb-utóbb mindenki átvegye őket, akkor az Európa és a Nyugat jövőjén való gondolkodás okafogyottá válik. Ez az álláspont azonban nehezen védhető, hiszen olyasmiket kéne bizonyítani, hogy Heidegger nagyobb filozófus, mint Konfuciusz, a nyugati zene kiegyenlített hangolása magasabb rendű, mint az arab vagy indiai skálák, Cervantes jobb író, mint Cao Hszüe-csin (Cao Xueqin), vagy hogy az „egy ember–egy szavazat” alapelv levezethető valamiféle természeti törvényszerűségből. Ha viszont a nyugati megoldások mégsem univerzálisak, akkor az egész világra kiterjedő hatásukat nem nagyon magyarázhatja más, mint a Nyugat gazdasági fejlettsége jelentette vonzerő és katonai ereje jelentette fenyegetés. Csak néhány példa: vajon alkotmányos monarchiává vált volna-e valaha is Japán, ha Perry kapitány flottáját sikerül annak idején elkergetni a Tokiói-öbölből? És liberális demokrácia lenne-e ma, ha nem veszté el a második világháborút? Megszűnik-e Kínában a konfuciánus hivatalnokvizsgák rendszere, és tanítanak-e a kínai filozófiai tanszékeken Arisztotelészt és Kantot – egyáltalán lennének-e filozófia tanszékek vagy bármilyen tanszékek –, ha az ország megnyeri az ópiumháborúkat?

Itt a vége, fuss el véle?

Mindez átvezet minket a jövőre vonatkozó fenti kérdéshez, és a válasz európai szempontból nem megnyugtató. Ha a gazdasági erőnek – amivel történelmi tapasztalatok szerint szinte mindig együtt jár a katonai erő is – igenis van köze a kulturális hatáshoz, ez azt is jelenti, hogy a gazdasági súly növekedése vagy csökkenése a kulturális befolyás változását okozza. Vagyis ha Európa – illetve az egész Nyugat – relatív gazdasági ereje csökken, akkor globális kulturális befolyása is visszaszorulhat, és kivételes helyzete a világban – és ezzel együtt az, hogy mindenki más hozzá méri magát – véget érhet. Persze nyilvánvalóan nem az aktuális évi GDP-adattól és az adott pillanatban rendelkezésre álló repülőgép-hordozók darabszámától függ egy kultúra befolyása, de valamiféle összefüggés hosszabb távon mégiscsak feltételezhető.

Az nyilvánvalóan nem fog megtörténni, hogy mindazok a dolgok, amelyek az európai gyarmatosítással, majd az USA vezette globalizációval általánossá váltak, el fognak tűnni az emberiség kultúrájából. Ebből a szempontból a Nyugat hatása öröknek tekinthető, a nyugati

vívmányok, fogalmak és a modernizáció eredményei beépültek más kultúrákba, s ma már lényegében nincs olyan civilizáció, amelyre ne gyakorolt volna mély hatást a Nyugat, amely érintetlenül élte volna meg a XXI. századot. Kizárólag hibrid civilizációk léteznek, amelyekben a helyi és a nyugati elemek keverednek, ettől azonban még ezek a civilizációk jól elkülöníthetők, és senki nem állíthatná, hogy Pakisztán, Zambia vagy Kína a Nyugat része lenne.

A Nyugat súlyának csökkenése akkor lehet igazán látványos, ha helyét betölti valaki más, vagyis akad egy másik civilizáció, amelynek gazdasági súlya jelentősen megnövekszik, kihatva puha erejére is. Ha a számadatokat nézzük, akkor egyértelmű, hogy Európa – és az USA – relatív gazdasági súlya évtizedek óta csökken a világgazdaságon belül, növekedésük minimális, így tér nyílik mások felemelkedésére. Kérdés, van-e esélyes jelentkező az űr betöltésére, a Nyugat „leváltására”? Ha megnézzük, hogy milyen civilizációk léteznek – egy klasszikus, Huntingtonhoz köthető felosztás nyugati, ortodox keresztény, muszlim, buddhista, hindu, afrikai, latin-amerikai, kínai és japán civilizációkat különböztet meg,³⁰⁰ de természetesen más felsorolásokat is idézhetnénk –, akkor azt láthatjuk, hogy jelenleg a kínai előtt nyílnak reális lehetőség globális befolyásszerzésre.

Európa számára jelenleg a fő külső kihívást az iszlám jelenti, de ez a fenyegetés leginkább demográfiai és biztonsági jellegű. Az egyáltalán nem mondható el, hogy az iszlámnak különösebb vonzereje lenne a nem eleve muszlim régiókban, vagy hogy az iszlám művészeti vagy politikai hagyományai, kulturális vagy tudományos vívmányai az iszlám világon kívül versenyben lennének a nyugatiakkal. Az iszlámmal kapcsolatos európai problémák jó részét éppen, hogy nem a muszlimok civilizációs gyökerei, hanem az azoktól való elszakadás okozza, gondoljunk csak a terroristának állt fiatalok életútjára. Ráadásul a muszlim világ rendkívül megosztott, és nincs egy erős központi állama, amely küldetésének érezné az iszlám civilizáció befolyásának növelését.

Hogy beszélhetünk-e külön ortodox keresztény civilizációról, az kérdéses, de az biztos, hogy Oroszország létezik. Az is egyértelmű, hogy katonailag nagyon erős, de kulturális vonzereje saját közvetlen környezetén kívül minimális, a modernizációban lemaradt, a trendek alakításában nem vesz részt. Japán gazdasági nagyhatalom, de a globális befolyásszerzéshez területét, lakosságát és természeti erőforrásait tekintve egyszerűen túl kicsi. Az afrikai, a dél-amerikai és a Huntington által buddhistának nevezett délkelet- és belső-ázsiai civilizációk pedig olyan súlyos belső gazdasági és társadalmi problémákkal küzdenek, hogy az utóbbi egy-két évtizedben mutatott fejlődésük ellenére sem gondolhatnak civilizációs vezető szerepre, ráadásul megosztottak, és központi országuk sincs. A hindu civilizációnak van egy erős, népes és nagy központi állama, de India egyelőre túl szegény és fejletlen ahhoz, hogy saját régióján kívül jelentős hatása legyen. Így csak a kínai civilizáció marad, mint potenciális kihívó. Ezt lényegében egyetlen erős, gazdag és célratörő állam képviseli több mint kétezer éve, és rendelkezik azokkal az erőforrásokkal, amelyek miatt érdemes nagyon is komolyan venni.

A továbbiakban – visszatérve a tanulmány elején feltett fő kérdésünkhöz – azt fogjuk vizsgálni, hogy veszélyezteti-e reálisan Kína a Nyugat *trendsetter* szerepét, válhat-e a Középső Birodalom új vonatkoztatási és igazodási ponttá a világ számára. E kérdés természetesen nem új, az utóbbi egy-két évtizedben sokakban felmerült, és a nemzetközi viszonyokkal foglalkozó nyugati

³⁰⁰ Huntington 1996.

– elsősorban angolszász – irodalomban rengeteget foglalkoznak vele. Van, aki Kína állítólagos világhatalmi törekvéseit igyekszik leleplezni;³⁰¹ más már azt fejtegeti, hogy milyen lesz a kínaiak által uralt világ;³⁰² mások Kína és az USA nagy összecsapására készülnek;³⁰³ megint mások Kína közelgő összeomlásáról s ezzel a kínai fenyegetés megalapozatlanságáról írnak.³⁰⁴ Az biztos, hogy a kínai kérdés nagyon is foglalkoztatja a nyugati gondolkodókat (és természetesen a „keletieket” is). A „Nyugat alkonya” elméletek persze már legalább egy évszázada időről időre divatba jönnek a nyugati világban, és mindezidáig nem bizonyultak megalapozottnak, de ez korántsem igazolja a Nyugat dominanciájának örökkévalóságát. Ráadásul az utóbbi egy évtizedben jól látható fordulatok történtek a Nyugat pozícióját tekintve. Egyrészt Kína a világ első vagy második legnagyobb gazdaságává vált – hogy a dobogó mely fokán áll, attól függ, hogy milyen jellegű GDP-t veszünk, de akárhogyan is számolunk, már mindenképpen egy ligában játszik Európával és az USA-val, s az utóbbiakkal ellentétben továbbra is gyorsan növekszik. Másrészt a 2008-ban kezdődött pénzügyi és gazdasági válság alaposan megtépázta a Nyugat tekintélyét és önbizalmát, míg a kínaiakat megerősítette a kínai modell helyességébe vetett hitükben, külföldi elismertségüket növelte, és tárgyalási pozícióikat is megerősítette. Az emberi jogok kínai helyzetének kérdése például ekkortájt került le a napirendről a politikai megbeszéléseken, és a Pekingbe kölcsönért látogató nyugati vezetők szakítottak a korábbi kioktató vagy atyáskodó hangnemmel. Mindez azt is jelenti, hogy teljesen új helyzet állt elő: a Nyugat – és benne Európa – már nemcsak súlyos belső gondokkal küzd, hanem most először az utóbbi két évszázadban olyan kihívója támadt, amely veszélyt jelenthet domináns pozíciójára a világban.

Erő és akarat

Hogy reális veszélyt jelent-e Kína a Nyugat befolyására nézve, azt néhány kérdés alapján tekintjük át.

Elég nagy-e? A méret nem minden, de a XXI. században is számít. A nemzetközi szinten a hatalmi harcok – a puha hatalom területét is ide értve – nem sportszerű körülmények között zajlanak, itt nem azonos súlycsoportba tartozó versenyzőket párosítanak össze egymással. Kicsik küzdenek a nagyokkal, s a nagyok helyzeti előnyben vannak. Bármilyen fejlett és gazdag is legyen egy városállam, globális civilizációs erőközponttá nem válhat, egyszerűen az erőforrások hiánya miatt. Kína a világ harmadik vagy negyedik legnagyobb területű állama (hogy pontosan hányadik, az attól függ, hogy egyes vitatott területeket hová számolunk), nagyjából akkora, mint az USA, alig kisebb, mint Európa az orosz területekkel együtt, s kétszer nagyobb, mint az Európai Unió. Mint közsímet, egyelőre a világ legnépesebb állama, s a demográfiai viszonyok összehasonlításához érdemes kiemelni, hogy 1,4 milliárd lakója több, mint az egész nyugati világé együttvéve, Európástul, Észak-Amerikástul, Ausztráliástul. A világ lakosságának 19%-a kínai, s érdemes hangsúlyozni, hogy itt nem nyomorgó, iskolázatlan tömegekről van szó. A szükséges méretek tehát

³⁰¹ Pl. Mosher 2000; Pillsbury 2015.

³⁰² Pl. Shenkar 2005; Scott 2008; Jacques 2009; Schell–Delury 2013; Fenby 2017.

³⁰³ Allison 2017.

³⁰⁴ Chang 2001.

Kína rendelkezésére állnak, és elhelyezkedése se különösebben kedvezőtlen, például sok ezer kilométeres tagolt tengerparttal rendelkezik számtalan meleg tengeri kikötővel – földrajzilag van esélye akár szárazföldi, akár tengeri nagyhatalommá válni, vagy akár mindkettővé.³⁰⁵

Elég gazdag-e? Közhelyszámba menő, de megkerülhetetlen adat, hogy gazdaságtörténészek szerint az 1820-as évekig Kína adta a világ GDP-jének nagyjából egynegyedét-egyharmadát. Az elmúlt kétezer évből nagyjából 1800-on keresztül a világ legnagyobb – vagy időnként India mögött második legnagyobb – gazdasága volt.³⁰⁶ Ennek megfelelően kulturális befolyása kiterjedt Kelet-, Délkelet- és Belső-Ázsia nagy részére, Japántól Vietnámig, Tibettől Koreáig. Aztán a XIX. században relatív súlya – a nyugati ipari forradalmaknak köszönhetően – minimálisra zsugorodott, s a mélypontot az 1970-es években érte el néhány százalékos részesedéssel. A „reform és nyitás” 1978-as kezdete óta azonban rendkívül gyors ütemű fejlődést ért el, s 2017-ban már a világ GDP-jének 17,7%-át adta, amely még mindig kisebb, mint a történelem nagy részére jellemző adat, ugyanakkor jelenleg is nő. Vásárlóerő-paritáson számolva gazdasága valamivel nagyobb, mint az USA-é vagy az EU-é, nominális GDP-t számítva ugyanakkor még kisebb, de az olló záródik.³⁰⁷ A kérdés sokak szerint nem az, hogy lesz-e a világ legnagyobb gazdasága, hanem az, hogy mikor, illetve az, hogy lesz-e valaha önmagában is nagyobb, mint az USA és az EU együttvéve. Ez a gazdasági teljesítmény a világ legnagyobb népességére oszlik el, így az egy főre jutó kínai GDP viszonylag alacsony (pillanatnyilag nagyjából a világátlagnak felel meg, s a szerb, macedón, montenegrói adattal van egy szinten), de ez azt is jelenti, hogy bőven van még tere a fejlődésnek, az extenzív növekedési tényezők nem merültek ki, és a közepes jövedelem sokat emlegetett csapdája még nem fenyeget országos szinten, a világátlagnál jóval magasabb fejlődési ütem még sokáig tartható.

Kína valutatartaléka a világon kiugróan a legmagasabb, ami jelentős mozgásteret ad a kínai vezetőknek, és a hatalmas GDP, illetve az erős, centralizált állam kettőse azt jelenti, hogy – az alacsony egy főre jutó GDP ellenére – az ország kiemelt célokra hatalmas összegeket tud fordítani, akár külföldön is. Vagyis ha kijelölnék egy prioritást, annak finanszírozását is biztosítani tudják, ennek például láthatjuk jelét a néhány éve meghirdetett Övezet és Út kezdeményezésnél.

A jövedelmek eloszlása egyenlőtlen, így mára kialakult egy 300–400 milliós kínai középosztály, amely a következő években még több százmillió fővel fog nőni. Ma több a jólétben élő kínai középosztálybeli, mint az USA egész népessége, és öt éven belül többen lesznek, mint az EU lakossága.³⁰⁸ E középosztály életstílusa a világ számos országának lakói számára vonzó lehet, és kíváncsossá teheti mindazokat az értékeket és intézményeket, amelyek ezen életszínvonalat lehetővé teszik.

³⁰⁵ A földrajz szerepéről a hatalmi küzdelmekben – Kínára vonatkozóan is – ld. Kaplan 2012.

³⁰⁶ Maddison 2007.

³⁰⁷ IMF 2017, 221. Az USA részesedése a világ GDP-jéből ugyanakkor 15,5%, az euró-övezeté 11,7% volt. Más intézmények ezektől jelentősen eltérő adatokat adnak meg, de Kína felemelkedésének és a Nyugat relatív visszaesésének trendje mindenhol egyértelmű.

³⁰⁸ Iskyan 2016.

A kínai gazdaság ahhoz is elég nagy, hogy nagyarányú külföldi terjeszkedést folytasson. Az olcsó kínai áruk dömpingje mint a kínai jelenlét egyetlen megnyilvánulása anakronisztikus kép: ma már a kínai cégek befektetnek, felvásárolják külföldi versenytársaikat, globális brandeket építenek, transznacionálissá válnak, élen járnak a nemzetközi kutatás-fejlesztésben. Jelenleg e külföldi terjeszkedésnek csak kezdeti szakaszában járunk, és a kínai árukhoz kötődő negatív előítéletek még lassítják a kínai térnyerést, de a tendencia egyértelmű.

A kínaiak nemcsak eladóként, hanem vásárlóként is megjelennek más országokban, 2012 óta Kína a világ legnagyobb kereskedő nemzete, s 2013-ben először Kína már több országnak volt a legnagyobb exportpiaca, mint az USA. (2000-ben 5 ország Kínába, 53 ország az USA-ba exportálta a legtöbbet; 2014-ben már 43-nak volt legnagyobb piaca Kína, s csak 31-nek az USA.)³⁰⁹ Ez azt jelenti, hogy Kína gazdaságilag is megkerülhetetlen a világ legtöbb országa számára – ez még önmagában nem feltétlenül növeli puha erejét, de lefektetheti az alapot, felkeltheti az érdeklődést a kulturális érintkezéshez.

Kína ma még egyértelműen nem elég gazdag, hogy globális igazodási ponttá váljék, de ha sikerül viszonylag magas ütemű gazdasági növekedését fenntartania, akkor a kulturális befolyásszerzésnek meglesz a gazdasági alapja. Két dolgot nem szabad elfelejtenünk: egyrészt Kína felemelkedése új jelenség, Olaszország, Franciaország, Nagy-Britannia vagy Németország gazdaságát csak tíz-egynéhány éve, a 2000-es években előzte meg, így rendkívül kevés ideje volt gazdasági hatalmát kulturális befolyássá konvertálni; másrészt a kínai befolyás a világon Európában a leggyengébb, egy sor olyan jelenséget, amivel Afrika, Délkelet-Ázsia vagy akár Dél-Amerika már találkozott, mi még nem ismerünk. Nem érdemes tehát csak saját tapasztalataink alapján értékelni a kínai térnyerést, mert azok félrevezetőek lehetnek.

Elég erős-e? A puha erő fogalmát éppen azért dolgozták ki, hogy megkülönböztessék a kemény – katonai – erőtől, ugyanakkor tagadhatatlan, hogy egy ország vagy civilizáció kulturális befolyása nem választható el élesen katonai képességeitől. Nemcsak azért, mert a katonai hódítás gyakran együtt jár a hódító kultúrájának, értékeinek, politikai rendszerének erőszakos terjesztésével – erre Rómától Amerikáig számtalan példa felhozható –, hanem azért is, mert az erő és az azzal járó, akár kimondatlan fenyegetés önmagában is arra sarkallja az érintetteket, hogy igyekezzenek alkalmazkodni, igazodni az erő birtokosához, figyelembe venni annak szándékait, és elkerülni a vele való nyílt konfrontációt. Ezért korántsem közömbös, hogy egy kulturális erőközpontnak mekkora katonai ereje van, és rendelkezik-e azzal a képességgel, hogy azt ki tudja vetíteni másokra.

Kína ebből a szempontból is az építkezés elején tart, de a trend nyilvánvaló, hadserege folyamatosan erősödik. Az ország évtizedek óta – létszámát tekintve – a világ legnagyobb hadseregével rendelkezik, de a XXI. században természetesen nem elsősorban a méret, hanem a modernizáció szintje számít. Ez pedig évről évre magasabb. A kínai katonai költségvetés – a nyilvános is – évtizedek óta évente kétszámjegyű növekedést mutat, miközben a hadsereg mérete csökkent, és az ország ma már olyan élvonalbeli eszközökkel rendelkezik, mint saját fejlesztésű

³⁰⁹ Holodny 2015.

lopakodó vadászgép, repülőgép-hordozó stb.³¹⁰ Kína erőkitetési képességei még meg se közelítik az Egyesült Államokét, de az olló itt is zárul. Szakértők szerint saját partjaitól már távol tudná tartani az USA flottáját és légierejét, s ma már bonyolult műveletekre képes saját bázisaitól sok ezer kilométer távolságra is, gondoljunk csak arra az esetre, amikor 2011-ben saját eszközökkel több mint 35 ezer kínai állampolgárt evakuáltak Líbiából néhány nap alatt.

A kemény erő természetesen nem jelenti automatikusan a puha erő növekedését, de a kettő kombinálása – az úgynevezett „okos erő” (*smart power*) – jelentősen megnövelheti egy ország befolyását.³¹¹ A klasszikus példa erre az USA, ahol Hollywood és az U. S. Navy az utóbbi fél évszázadban közösen gondoskodott az amerikai dominanciáról. Ellenpélda a közös hadsereggel nem rendelkező jelenlegi Európai Unió, amelynek „kemény” hatása a külvilágra igencsak korlátozott; a másik ellenpélda a volt Szovjetunió, amelynek katonai erejéhez képest puha hatalma minimális volt, így az általa katonailag elfoglalt vagy támogatott államokon kívüli befolyása jelentéktelen maradt. Ha Kínának a jövőben sikerül ügyesen egyesítenie a puha és a kemény erőt, akkor hatalma jelentősen kiterjedhet.

Megvan-e a muníció? Rendelkezik-e Kína mindazokkal az értékekkel, vívmányokkal, megoldásokkal, amelyeket követendő példaként fel tud mutatni a világnak, s amelyre puha befolyása épülhet? Erre nem adható egyértelmű válasz, emiatt is bizonytalan, hogy lesz-e Kína a Nyugat sikeres kihívója. Itt csak a legfontosabb tényezőket tekintjük át.

Politikai eszmék, értékek, ideálok tekintetében Kína nem nélkülözi a vonzerőt, de ez a vonzerő egyáltalán nem univerzális. A Kínai Népköztársaság egypárti diktatúra, amelyben korlátozottan vagy egyáltalán nem érvényesülnek az állampolgárok jogai, s amelyben a lakosságnak alig van beleszólása az országot érintő döntésekbe. Ez a liberális demokráciához szokott nyugati emberek túlnyomó többsége számára elfogadhatatlanná teszi a kínai politikai rendszert, s a bevett demokráciákban gyakorlatilag kioltja Peking országimázs-építési törekvéseit. Másrészt viszont az emberiség nagy részének nincsenek közvetlen tapasztalatai a jól működő liberális demokráciáról, a többség valamiféle autoriter rendszerben vagy diszfunkcionális demokráciában él, számukra a kínai rendszer kétségbevonhatatlan hatékonysága vonzó lehet. Különösen igaz ez az autokráciák elitjeire Afrikától Közép-Ázsián keresztül Dél-Amerikáig, amelyek szívesen követnék a tekintélyuralmi rendszer és a fejlesztő állam kínai típusú kombinációját. A politikai értékek tekintetében Kína versenyben áll a Nyugattal, s a nyugati vezetőknek nem érdemes – saját elfogultságaikat másokra kivetítve – lebecsülniük Kína vonzerejét.

A hagyományos kultúra területén Kínának van mire építenie, a kínai civilizáció 3500 éves folyamatos írásbeliséggel és a világ leghosszabb ideje fennálló államával rendelkezik, a filozófiától kezdve a szépirodalmon és az építészetten keresztül a gasztronómiáig óriási hagyományai és értékei vannak. Kulturális termékek tekintetében mennyiségileg semmiképp nem áll Európa mögött; a kérdés az, hogy a kínai alkotások mennyire tekinthetők univerzálisnak. Jelenleg a globális kánonok

³¹⁰ Ld. pl. Cliff 2015.

³¹¹ CSIS Commission on Smart Power 2007.

– legyen szó irodalomról, képzőművészetekről, filozófiáról stb. – gyakorlatilag nyugati kánonok, ezekbe legfőljebb egzotikumképpen szoktak felvenni egy-egy nem nyugati alkotást. Kína nyilvánvalóan szeretné ezt a helyzetet megváltoztatni, de ez elképesztően nehéz feladat, hiszen e kánonok évszázadok alatt alakultak ki, óriási ellenállást válthatnak ki a módosítási törekvések, és el kéne fogadtatni, hogy a kínai értékek túlmutatnak saját civilizációjukon, ami nem könnyű. A változások azonban már megkezdődtek, s bár sehol sem túlságosan jelentősek, bizonyos területeken jól érzékelhetők. Például a kínai harcművészeteknek világszerte sokmillió gyakorlója van – a kungfu nyilvánvalóan nem fenyegeti a labdarúgás vagy a Forma-1 népszerűségét, de mivel néhány évtizede a nulláról indult, az is óriási eredmény, hogy ma már a világ jelentős részének iskoláiban választható szabadidős foglalkozássá vált. A kínai konyha világszerte hódít, és sokan fordulnak a hagyományos kínai gyógyászatához is. Kevésbé könnyen emészthető területeken – például zene vagy képzőművészet – még nem vagy alig kezdődött meg a kánon módosulása, de itt is érzékelhető elmozdulás, például a nemzetközi kortárs képzőművészetekben az utóbbi évtizedben a kínai alkotóknak jelentős divatjuk volt. Azzal, hogy Kína a 2010-es években a világ legnagyobb műtárgypiacává vált, a kínai klasszikus és modern művek is egyre jobban bekerülnek a nemzetközi vérkeringésébe.

A populáris kultúra területén – amelynek a legnagyobb hatása lehetne – a kínai eredmények nagyon elmaradnak az ország gazdasági-politikai súlyától. A hongongi verekedős filmek divatjának lecsengése óta Kelet- és Délkelet-Ázsián kívül a mozikba kínai filmek be sem kerülnek, s a televíziók is alig játszanak kínai sorozatokat. Nemzetközileg elismert kínai pop-rockzenekar vagy videójáték nem létezik, összességében a popkultúrában nemhogy Japán, de a jóval kisebb Dél-Korea is Kína előtt jár. Az utóbbi években e területeken a kínaiak láthatóan stratégiát váltottak, s amerikai stúdiók felvásárlásával, hollywoodi filmek tartalmának befolyásolásával igyekeznek hatást gyakorolni.³¹²

Egy másik fontos, „puha” erőforrás: a tudomány és technológia területén a kínaiak a világ élvonalában járnak, még ha ez a laikusok számára kevésbé ismert is. A nyugati közhiedelem szerint a kínaiak csak már kidolgozott technológiák lemásolásához értenek, de ez egyszerűen nem igaz. A modern kor előtti évezredekben a kínai a világ egyik leginnovatívabb civilizációja volt, az emberiség találmányainak jelentős része Kínához köthető. A nyugati ipari forradalmak idején a régi Kína összeomlásával együtt az ország elvesztette vezető szerepét, de az utóbbi egy-két évtizedben újra magára talált. 1996-ban a GDP 0,56%-át költötte kutatás-fejlesztésre, 2015-ben már 2,07%-át,³¹³ abszolút összegben ezzel az USA mögött a második, de megelőzi az Európai Uniót, és több mint kétszer annyit költ, mint Japán. A tudományos publikációk számát tekintve 1996-ban Kína az országok között a 9. helyen állt 28 ezer tanulmánnyal, 2015-ben már a 2. volt 448 ezerrel, alig lemaradva az USA mögött.³¹⁴ 2015-ben a világ szabadalombejegyzési kérelmeinek több mint harmada Kínában született, s ezzel természetesen Kína volt az első, csaknem kétszer annyi kérelmet benyújtva, mint az amerikaiak. De világelső márkabejegyzésben, ipari dizájn szabadalmaztatásában stb. is.³¹⁵ Természetesen a mennyiség korántsem jelent minőséget, de valamiféle korreláció megfigyelhető a kettő között, a mennyiség minőségbe csaphat át. A hatás már most is érezhető, de

³¹² Kokas 2017.

³¹³ UNESCO Institute for Statistics 2017.

³¹⁴ Scimago Lab 2017.

³¹⁵ World Intellectual Property Organization 2016, 7.

ha tartóssá válik, hogy Kínában születik a világon a legtöbb találmány és fejlesztés, az néhány évtized alatt alapvetően átalakíthatja a tudomány és technika arculatát. Sok gyakorlati területen Kína már most világelső: az ország rendelkezik például a világ legnagyobb gyorsvasúthálózatával, napelemparkjával és elektromosautó-állományaival, élen jár az internetes kereskedelemben, a mobilfizetési technológiákban és a genetikai kutatásokban.

Fogyasztói döntéseinket, preferenciáinkat, sőt világképünket meghatározó tényezők a brandek, ezek egy ország fontos erőforrásait adják. Egy világmárka felépítése több évtizedes koncentrált erőfeszítést igényel, s Kína ezen a területen (is) a nulláról indult egy-másfél évtizede, így itt is csak az út elején jár. Az első kínai cég 2005-ben került be a nemzetközi hírekbe, amikor a Lenovo felvásárolta az IBM számítógépes óriás pc-üzletágát; ezelőtt Kínán kívül gyakorlatilag egyetlen kínai vállalatot sem ismert senki. Azóta a Lenovo az információs technológiai szektor egyik globális vezetőjévé vált, az Alibaba az Amazont szorongatja az internetes kereskedelemben, a Haier a világ legnagyobb fehéraru-gyártója, a Huawei pedig az egyik leginnovatívabb és legsikeresebb infokommunikációs világcég. S nyomukban ott érkezik egy sor másik kínai cég, amelyekről Európában és Észak-Amerikában még nem hallottunk, de amelyek Afrikában, a Közel-Keleten vagy Latin-Amerikában sokszor sikeresebbek, mint a hagyományos nyugati multikégek. Mindezek pedig összességében jelentősen növelik Kína gazdasági hatalmát és ezzel együtt presztízsét, elismertségét, vonzerejét és kulturális befolyását is.

Megvan-e a szándék? Egy ország, civilizáció befolyása, puha ereje erre irányuló tudatos törekvés nélkül, spontán módon is nőhet. Ugyanakkor a folyamat gyorsabb és erőteljesebb lehet, ha valamely nagy szereplők – jellemzően államok, de akár multikégek is – erre politikai és anyagi eszközökkel rásegítenek. Az állam puha erejének növelése egyáltalán nem újdonság, gondoljunk csak a Francia Intézetekre vagy a British Councilra.

Kína esetében az állami szerepvállalás nyílt és egyértelmű. Az 1990-es években kínai tudósok kidolgozták az „össz nemzeti erő” – *zongheguoli; Comprehensive National Power (CNP)* – fogalmát, melynek célja, hogy számszerűsíthetővé tudják tenni egy ország hatalmát, és ezzel saját pozíciójukat a világban.³¹⁶ E mutató kiszámításakor a gazdasági, katonai, természeti, politikai, társadalmi, külkapcsolati, tudományos-technológiai, oktatási és egyéb erőforrások mérésekor figyelembe veszik a „puha” tényezőket is. Az össz nemzeti erő a kínai politikai gondolkodás alapfogalma lett. Ezen belül a puha erő is elismert koncepcióvá vált, s a puha erőre utaló kifejezések (*ruanshili, ruanliliang, ruanguoli, ruanquanli*) a hivatalos dokumentumokban is feltűnnek.³¹⁷ A legmagasabb szinten 2007-ben említették először, amikor Hu Csin-tao (Hu Jintao) államelnök-pártfőtitkár a Kínai Kommunista Párt XVII. kongresszusán tartott főtitkári beszámolójában – amely a kínai politikában a legfontosabb dokumentumnak számít – célként külön kiemelte a

³¹⁶ Bővebben ld. Rácz 2007.

³¹⁷ Li 2008.

kultúrának mint a kínai puha erő egyik elemének fejlesztését.³¹⁸ A kínai puha erő fokozása tehát a kormányzati politika szintjére emelkedett.³¹⁹

A legjobban megragadható – de valószínűleg nem a legnagyobb hatású – eszköz a kínai kulturális befolyás növelésére a Konfuciusz Intézetek hálózata. A 2004-ben létrehozott első ilyen intézményt több mint 500 további követte (Magyarországon is működik négy).³²⁰ Összehasonlításként: a Francia Intézeteket több mint egy évszázada kezdték létrehozni, s ma 96 ilyen működik világszerte.³²¹ Természetesen a kínai intézetek beágyazottsága, hatékonysága és hatása sokszor megkérdőjelezhető, de egyrészt még a tanulási fázisban vannak (az egész projekt nem régebbi másfél évtizednél), másrészt itt is feltételezhető, hogy a mennyiség átfordulhat minőségbe. Egy állami intézményrendszer önmagában nem lesz alapja egy ország kulturális befolyásának – az USA például bármiféle „Amerikai Nyelvi és Kulturális Intézetek” nélkül tett szert a világ legnagyobb puha hatalmára –, de abban segíthet, hogy ha a nyitottságot, érdeklődést már sikerült felkelteni, akkor az így keletkező igényeket kielégítse. A Konfuciusz Intézeteknek például fontos funkciójuk, hogy lehetőséget biztosítsanak a kínai nyelvtanulásra azoknak, akik a kínai cégek térnyerése vagy más okok miatt szeretnének megtanulni kínaiul (vagy gyerekeiket kínaiul taníttatni). A nyelvi-kulturális intézetek létrehozatalán kívül persze számtalan más módja van annak, ahogy a kínai állam a kínai puha erő növelését elősegíti: médiafelvásárlások, ösztöndíjak, filmnapok, segélyprogramok, kiállítások, kulturális évadok, fordítási és könyvkiadási támogatások, részvételek fesztiválokon, biennálékon és könyvvásárokon, nemzetközi sport- és kulturális események rendezése stb. Személyes tapasztalataink szerint az állami projektek sokszor súlyos hatékonysági gondokkal küzdenek, és néha kontraproduktívak is lehetnek, de az tagadhatatlan, hogy van némi hatásuk, s legalábbis kiegészítik a kínai puha befolyás gazdasági növekedés okozta spontán növekedését.

A politikusi megnyilvánulások, illetve a ráfordított hatalmas összegek és energiák egyértelművé teszik, hogy a kínai kormányzatnak hosszú távú célja a kínai puha erő növelése. A szándék egyértelműségét megerősítette az elmúlt évek legfontosabb kínai politikai dokumentuma, Hszi Csin-ping (Xi Jinping) államelnök-pártfőtitkár beszéde a Kínai Kommunista Párt 2017. őszi XIX. kongresszusán, amelyben meghirdette a „kínai színezetű szocializmus új korszakát”.³²² Ebben az új érában Kína „napról napra közelebb kerül a világ színpadának központjához”, 2050-re pedig „gazdag, demokratikus, civilizált, harmonikus, gyönyörű modern szocialista nagyhatalommá” válik, amely „össznemzeti erőben és nemzetközi befolyásban első vonalbeli lesz” a világ országai közt. Az eddigi kínai fejlődésből logikusan következő, de mégis csak új elem jelent meg azzal, hogy Hszi Csin-ping a kínai modellt immár más országok számára is követendő mintaként állította: „A kínai színezetű szocializmus... a világ azon országai és nemzetei számára, amelyek szeretnék felgyorsítani fejlődésüket, de közben megőriznék saját önállóságukat, vadonatúj alternatívát nyújt, s az emberiség problémáinak megoldásához a kínai bölcsességgel és a kínai programmal járul hozzá.” Mindaddig a kínai vezetők azt hangoztatták, hogy „kínai modell” nem létezik, a „kínai út” az ország sajátosságai

³¹⁸ Xinhua 2007.

³¹⁹ Bővebben lásd Kurlantzick 2007; Ding 2008.

³²⁰ Hanban 2017.

³²¹ Institutfrançais 2015.

³²² Jinping 2017.

miatt csak Kína számára járható, most viszont a kínai vezető nyílt kihívást intézett a saját értékeit univerzálisnak tartó Nyugat felé: a harmadik világbeli országokért megkezdődhet a küzdelem a nyugati és a kínai modell hívei között.

Természetesen egy egyszeri politikusi megnyilatkozásra önmagában nem érdemes messzemenő következtetéseket alapozni, de a célok mostani nyílt megfogalmazása teljes mértékben egybeesik azzal a gyakorlattal, amit Kína az elmúlt évtizedben követett, s újdonságnak csak az tekinthető, hogy az ország immár nyíltan belejelentkezett a globális vezető szerepre, nemcsak a gazdaság vagy a hadsereg, de a puha erő területén is. És ugyan nincs kimondva, de ha valaki a színpad közepe felé igyekszik, akkor ott a többieknek helyet kell szorítani neki, vagy ha az nem megy, a már ott lévők közül valakinek félre kell állnia.

Mi lesz ebből?

A nyugati kulturális dominancia, ami ma jellemzi a világot, évszázadok alatt alakult ki, és nem fog pillanatok alatt összeomlani. Már csak azért sem, mert az USA és az EU még mindig a világ legnagyobb gazdaságai közé tartoznak, az USA a világ legnagyobb katonai hatalma, és a globális kánonokban ma is óriási a nyugati túlsúly. Jelenleg Kína rendelkezik azokkal az eszközökkel (pénzzel, intézményekkel stb.), azokkal az erőforrásokkal (kulturális termékekkel, brandekkel stb.) és azzal a szándékkal, hogy kezdeményezze ezen kánonok módosítását, de lecserélésükhöz még nincs meg az ereje, és talán a szándéka sem. Másképp fogalmazva, a nyugati kulturális dominanciát rövid távon még nem fenyegeti veszély, s a Nyugat kivételezett helyzete – legalábbis ezen a területen – jó eséllyel fennmaradhat. Hosszú távon azonban egyáltalán nem tartjuk kizártnak, hogy miközben az elmúlt évszázadok nyugati megoldásai már szerves részévé váltak más civilizációk életének is, az új fejlemények kiindulópontja már nem Európa vagy akár Amerika lesz. Vagyis eljőhet az idő, amikor azok az új trendek, divatok, technikai vívmányok, tudományos felfedezések, kulturális szenzációk, politikai és gazdasági megoldások, filozófiai gondolatok, szabványok, szabályozások, intézmények stb., amelyek a korszellemet meghatározzák, s amelyekhez az egész emberiség igyekszik alkalmazkodni, már máshonnan – elsősorban Kínából – erednek majd. Ezzel kapcsolatban néhány gondolatot szükséges megfogalmaznunk:

1. Kína *trendsetter* szerepe egyáltalán nem lenne példa nélküli: a történelem nagy részében saját régiójában már betöltötte ezt a szerepet, a japán, koreai, vietnami stb. kultúra – egy csaknem európai népeesség és terület – jórészt a kínaira épül.

2. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy Kína nagy, s hogy Kínában többen élnek, mint az egész nyugati világban együttvéve, az emberi erőforrásokat tekintve tehát az ország önmagában egy súlycsoportban van a Nyugattal, s immár nemcsak a mennyiséget tekintve.

3. Kínával mi ma még elsősorban olcsó ipari termékek összeszerelőjeként és angolszász lapok negatív híreinek főszereplőjeként találkozunk, és hajlamosak vagyunk jelenlegi tapasztalatainkat a jövőre is kivetíteni. Ebben egy jó adag vágyvezérelt gondolkodás is kitapintható. Ugyanakkor nincs a világnak olyan gyorsan változó országa, mint Kína – gondoljunk csak arra,

hogy alig másfél évtizede a legtöbb területen súlya még Olaszországhoz volt mérhető –, így vele kapcsolatban az anakronisztikus gondolkodás nemcsak félrevezető, de kifejezetten veszélyes is.

4. Kína a globális térnyerés kezdeti szakaszában jár, húsz éve még saját szomszédságában sem igen volt jelen. A gazdasági-politikai hatalom növekedését jellemzően megkésve követi a kulturális befolyásszerzés, így természetesen időbe telik, míg a világ (egyik) vezető gazdasági hatalmából a világ (egyik) vezető kulturális hatalma lesz. De nem háríthatjuk el annak lehetőségét, hogy ez előbb-utóbb meg fog történni. A kulturális térnyerést lassítja a tapasztalatlanság: a kínai döntéshozók mindeddig nem tudták, hogy hova, mit és hogyan exportáljanak, hol, minek lehet a legnagyobb hatása. Egy jól kivethető és gyors tanulási folyamatnak vagyunk azonban tanúi, és egyre inkább elmondható, hogy a kínaiak megismerik a befolyásolni kívánt piacok igényeit – tapasztalataink szerint évről évre meggyőzőbb kulturális projektekkel állnak elő Magyarországon is.

5. Természetesen a kínai is hibrid kultúra, sőt éppen az adja fő erejét, hogy lelkesen alkalmazkodik és tanul, átvéve más kultúrák vívmányait, miközben önmagát is megőrzi. Legújabb kori gazdasági felemelkedése is annak volt köszönhető, hogy a nyugati találmánynak tekinthető modern piacgazdaságot átvette és kombinálta – ideológiájában egyébként szintén nyugati eredetű – politikai rendszerével, természetesen minden idegen hatást jelentősen elkínaiasítva. Az alkalmazkodásnak, illetve a kínai gyökerek megőrzésének ez a fajta kombinációja – ami jól megfigyelhető például a tengerentúli kínai kolóniák viszonyaiban is – rendkívül életképessé teszi a kínai civilizációt, de megóvjá az elnyugatiasodástól.

6. A kínai fejlődést, sőt az országnak a pusztaság stabilitását rengeteg tényező fenyegeti, ezekről a napi sajtó bőven beszámol, a gazdaság lassulásától a társadalmi egyenlőtlenségek növekedésén át a környezetszennyezésig. Egy jelentős megrázkódtatás természetesen a kínai kulturális térnyerést is lelassítaná, esetleg visszavetné. Ugyanakkor Kína és a több ezer éves kínai civilizáció semmilyen politikai vagy gazdasági fordulat esetén sem fog eltűnni, s annak a kétszáz éves történelmi anomáliának, hogy az ország gazdasági, politikai és kulturális szerepe meg se közelítette a világ népességében, területében vagy egyéb erőforrásaiban elfoglalt súlyát, minden bizonnyal vége van. Vagyis Kínával még valamely divatos összeomlás-elmélet valóra válása után is számolni kéne.

Múzeum gazdag ázsiai turistáknak

Az alcímben szereplő választ egy német kolléga adta immár két évtizede egy rossz pillanatában arra a kérdésre, hogy mi lesz Európa a jövőben. Divatos publicisztikai fordulat szerint Európa „alvajárásban halad az elfeledettség felé”. Kérdéses, hogy e pesszimizmus megalapozott-e, de az biztos, hogy Ázsia – és azon belül Kína – felemelkedése új helyzetet teremtett Európa számára, az pedig legalábbis valószínű, hogy a nyugati civilizáció befolyása csökkenni fog.

Legelőször is – persze a belső strukturális, identitásbeli s egyéb problémák megoldása mellett – azzal a tévhitel kéne leszámolnunk, hogy Európa kivételes szerepe természettől fogva

adott, s hogy nincs szükség erőfeszítésre e szerep fenntartásához. Valójában a mai helyzet történetileg alakult ki, és történetileg véget is érhet. Fontos lenne tudatosítani, hogy miközben a belső vitáinkkal és megosztottságainkkal vagyunk elfoglalva, olyan külső erők nőttek fel mellénk, amelyek fenyegetést jelentenek pozícióinkra nézve, s akár jelentéktelenségbe is süllyeszthetnek minket. A globális és a nyugati kultúra azonosítása számunkra is veszélyes, mert elmossa saját identitásunk határait egy olyan korban, amikor mindenki más nagyon is erős identitással rendelkezik. Éppen ezért lenne szükséges más kultúrák mélyebb megismerése, a különbségek és azonosságok tudatosítása, hogy számunkra is világossá váljék, kik is vagyunk mi. Ha ezt tudjuk, sokkal erőteljesebben kiállhatunk magunkért, és versenytásaink tiszteletét is elnyerhetjük.

Könyvek

Allison, Graham T.: *Destined for war: can America and China escape Thucydides's trap?* Brunswick, 2017 Scribe Publications.

Chang, Gordon G.: *The coming collapse of China*. New York, 2001, Random House.

Cliff, Roger: *China's military power. Assessing current and future capabilities*. New York, 2015, Cambridge University Press.

CSIS Commission on Smart Power: *A smarter, more secure America*. Washington, 2007, CSIS Press.

Ding, Sheng: *The dragon's hidden wings. How China rises with its soft power*. Lanham, 2008, Lexington Books.

Fenby, Jonathan: *Will China dominate the 21st century?* Cambridge, 2017, Polity Press.

Huntington, Samuel P.: *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York, 1996, Simon & Schuster.

Jacques, Martin: *When China rules the world. The rise of the Middle Kingdom and the end of the Western world*. London, 2009, Allen Lane.

Kaplan, Robert D.: *The revenge of geography: what the map tells us about coming conflicts and the battle against fate*. New York, 2012, Random House.

Kokas, Aynne: *Hollywood Made in China*. Berkeley, 2017, University of California Press.

Kurlantzick, Joshua: *Charm offensive: how China's soft power is transforming the world*. New Haven, 2007, Yale University Press.

Maddison, Angus: *Chinese economic performance in the long run*. Paris, 2007, Development Centre of the Organisation for Economic Co-operation and Development.

Mosher, Steven W.: *Hegemon. China's plan to dominate Asia and the world*. San Francisco, 2000, Encounter Books.

Nye, Joseph: *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York, 2004, Public Affairs Press.

Pillsbury, Michael: *The hundred-year marathon. China's secret strategy to replace America as the global superpower*. New York, 2015, Henry Holt and Co.

RÁCZ Lajos: *A kínai össznemzeti erő növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra és a nagyhatalmak geostratégiai törekvéseire*. Doktori értekezés. Budapest, 2007, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

Schell, Orville – Delury, John: *Wealth and power. China's long march to the twenty-first century*. London, 2013, Little Brown.

Scott, David: „The Chinese century?” *The challenge to global order*. New York, 2008, Palgrave Macmillan.

Shenkar, Oded: *The Chinese century. The rising Chinese economy and its impact on the global economy, the balance of power and your job*. Philadelphia, 2005, Wharton School.

Cikkek, tanulmányok:

Guang, Xia: China as a „Civilization-State”. A Historical and Comparative Interpretation. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2014. aug. 43–47.

Li, Mingjiang: Soft Power in Chinese Discourse. Popularity and Prospect. Working Paper 165. Singapore, 2008, S. Rajaratnam School of International Studies.

Wuthnow, Joel: The Concept of Soft Power in China's Strategic Discourse. *Issues & Studies*, 2008. 2. 1–28.

Hálózati források:

Hanban: About Confucius Institutes. Confucius Institutes Headquarters (Hanban), 2017. http://english.hanban.org/node_10971.htm. [2018.01.05.]

Holodny, Elena: This chart shows how China has quickly become a trading partner that matters. *Business Insider*, 2015. sept. 1. <http://www.businessinsider.com/chart-how-china-has-quickly-become-a-top-trading-partner-2015-9>. [2018.01.05.]

IMF: World Economic Outlook October 2017. Seeking Sustainable Growth. Short-Term Recovery, Long-Term Challenges. Washington, 2017, International Monetary Fund. <http://www.imf.org/~media/Files/Publications/WEO/2017/October/pdf/main-chapter/text.ashx?la=en>. [2018.01.06.]

Institut français. The Institution. 2015. <http://www.institutfrancais.com/en/about-us>. [2018.01.05.]

Iskhan, Kim: China's middle class is exploding. *Business Insider*, 2016. aug. <http://www.businessinsider.com/chinas-middle-class-is-exploding-2016-8>. [2018.01.05.]

Scimago Lab: Scimago Journal & Country Rank. 2017. <http://www.scimagojr.com/countryrank.php>. [2018.01.05.]

UNESCO Institute for Statistics: Research and development expenditure (% of GDP).

The World Bank, 2017. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=CN>. [2018.01.05.]

Xi, Jinping: Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era. Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China, 2017. oct. 18. *Xinhua*, 2017. november 3. http://www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf. [2018.01.05.]

World Intellectual Property Organization: World Intellectual Property Indicators 2016. Economics & Statistics Series. Geneva, 2016, World Intellectual Property Organization. http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2016.pdf. [2018.01.05.]

Xinhua: Hu Jintao calls for enhancing „soft power” of Chinese culture. *People's Daily Online*, 2007. oct. 15. <http://english.peopledaily.com.cn/90002/92169/92187/6283148.html>. [2018.01.05.]